УДК 94(474/476)ВКЛ:71

КАСЦЕЛЬНАЯ ДЗЕСЯЦІНА НА ЗЕМЛЯХ ЛЯХАВІЦКАГА ГРАФСТВА (XVII–XVIII стст.)

Булаты Павел Юр’евіч
аспірант кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі
ўстановы адукацыі «Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы»;
магістр кіравання
(г. Мінск, Беларусь)

У Вялікім княстве Літоўскім каталіцкі касцёл з’яўляўся буйным зямельным уласнікам і адыгрываў значную ролю ў эканамічным жыцці дзяржавы. Апроч непасрэдна Віленскага біскупства і ордэнаў, уласнасць належала шматлікім парафіям. Асобна варта адзначыць каталіцкія парафіі, якія знаходзіліся на землях буйных магнацкіх маёнткаў, у тым ліку тытулаваных (графствах). Уласціваю рысаю магнатэрыі ВКЛ была фундатарская дзейнасць на карысць царквы, у тым ліку каталіцкай, і шчодрае матэрыяльнае забеспячэнне парафій. У сувязі з гэтым, парафіі буйных маёнткаў за кошт ахвяраванняў з’яўляліся досыць забяспечанымі матэрыяльна, што давала ім рэсурс для вядзення актыўнай гаспадарчай дзейнасці. Адной з форм забеспячэння касцёла з’яўлялася дзесяціна, якая спаганялася з падуладнага магнату маёнтка.

Пад дзесяцінай як формай падатку разумеецца прынашэнне царкве дзясятай часткі даходаў, якая прызначалася на ўтрыманне парафіі і пробашча. У Вялікім княстве Літоўскім XV–XVI стст. дзесяціна была снопавая (сяляне адкладвалі кожны 10-ы сноп) і агульная (1/10 частка збожжа, мёду і інш.).

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

Традыцыя выплаты дзесяціны на ўтрыманне царквы мае біблейскія старазаветныя вытокі. Дзесяціна была вядомая яўрэям яшчэ задоўга да часоў Маісея і сягае да Абрама, які даў першасвятару Мельхісэдэху дзясятую частку ўсёй здабычы, атрыманай ім ад чатырох пераможаных цароў (Род. 14:17-20) [1]. Дзесяціна складалася з дзясятай часткі пладоў зямлі, статкаў і т. п. і накіроўвалася на карысць лявітаў, якія не мелі ўласнай зямлі, і служыла для іх сродкам існавання. Дзясятую частку ад дзесяціны лявіты ў сваю чаргу адлічвалі на ўтрыманне першасвятара (Ліч. 18:21-32) [1]. Дзесяціну натурай дазвалялася замяняць і грашыма (Паўт. зак. 14:24-26) [1].

Дадзеная традыцыя замацавалася ў хрысціянскай царкве. На захадзе Еўропы дзесяціна першапачаткова была простым добраахвотным прынашэннем ў царкву з дзясятай часткі даходаў; але памаленьку царква зрабіла дзесяціну абавязковай: Турскі сабор 567 г. запрашаў верных уносіць дзесяціну, Маконскі сабор 585 г. ужо прадпісваў плаціць дзесяціну пад пагрозай адлучэння. З распаўсюджаннем хрысціянства на землях усходніх славян замацавалася на стагоддзі і традыцыя выплаты царкоўнага падатку ў выглядзе дзесяціны.

На прыкладзе дзесяціны, якая існавала на землях магнацкага маёнтка Ляхавіцкае графства, падрабязны расклад якой відавочна адлюстраваны ў шэрагу крыніц, разгледзім дадзены від падатку.

Дзесяціна на карысць Ляхавіцкага касцёла Святога Крыжа ўсталёўвалася фундушовым запісам [2], які закладаў у горадзе новую парафію. Адпаведны дакумент 12 траўня 1602 г. выдалі ўладар Ляхавіцкага графства Ян Караль Хадкевіч і яго жонка Соф'я Мілецкая. Згодна з ім, ад сям'і Хадкевічаў касцёл атрымаў шчырае матэрыяльнае забеспячэнне з маёнтка. Ва ўладанне ляхавіцкаму плябану (у той час ім быў Адам Мілеўскі) з Ляхавіцкага графства перадаваліся: 50 валок зямлі, дзве вёскі, тры фальваркі, гарадская юрыдыка. Таксама вызначаўся шэраг выплат на карысць парафіі. Апроч таго, фундушам вызначалася дзесяціна з вёсак Ляхавіцкага графства памерам у 50 коп жыта. У выпадку адсутнасці жыта прадугледжвалася грашовая альтэрнатыва – 50 злотых [2].

Дакументы, якія датычацца падрабязнага раскладу дзесяціны датуюцца пачаткам XVIII ст. Так, пад час Паўночнай вайны і аблогі Ляхавіцкай фартэцыі 1706 і 1709 гг. быў знішчаны Ляхавіцкі касцёл. Адраджалася касцельнае жыццё ў горадзе пробашчам, віленскім канонікам Казімірам Анцутам: узводзіўся новы будынак касцёла, аднаўляліся маёмасныя правы, акрэсленыя фундушамі, у тым ліку і выплата дзесяціны.

Дзесяціна акрэсліваецца лістом уладара Ляхавіцкага графства Ежы Феліцыяна Сапегі ў 1718 г. (дакумент захоўваецца ў бібліятэцы Акадэміі навук Літвы) [3], а затым у 1721 г. зацвярджаецца на паседжанні Галоўнага Трыбунала (акт захоўваюцца ў аддзеле рукапісаў бібліятэкі Віленскага

Электронный архив библиотеки МГУ имени А. А. Кулешова

ўніверсітэта) [4]. У дакументах пералічваюцца двары Ляхавіцкага графства, іх арандатары (пры наяўнасці), сумы грошаў і копы жыта, якія мусяць паступаць на карысць касцёла ў тэрмін да дня Святога Міхала (29 верасня). Падрабязны расклад дзесяціны для Ляхавіцкага графства прадстаўлены ў табліцы 1, датуецца 1721 г. Вызначана яна ўраднікамі на кадэнцыі да Графства Ляхавіцкага дэкрэтам Галоўнага Трыбунала ВКЛ у 1720 годзе.

Расклад дзесяціны жытам ад 27 студзеня 1721 г.
ад Ляхавіцкага графства касцёлу Ляхавіцкаму

Вёска	Арандатар	Копы жыта	Снопы жыта	Грошы (копы)
Вялікая Лотва	Уладзіслаў Ванькові ч	10	-	50
Малая Лотва		3	-	20
Голдавічы	Геранім Выжгерд	3	-	15
Літва	Казімір Хеждзінскі	-	30	8
Зарытава і Жарабковічы	Пятра Клята	10	-	55
Зубелевічы з Зямянамі	Міхал Міштольд	4	-	23
Мыслабаж	Двары Ляхавіцкага графства	1	40	10
Ганцэвічы		-	20	6
Вадзяцін		-	15	3
Старыя Ляхавічы і Падлессе		10	40	55
Шавялі		5	20	20
Гулічы		1	-	3
Skure		-	15	2
Агулам		**50**	**-**	**270**

Усталяваныя лічбы выплат – 50 коп жыта (альтэрнатыва 50 злотых) і 270 коп грошаў – стабільна паступалі парафіі з Ляхавіцкага графства ў 1745 г. [5] і 1782 г. [6], аб чым сведчаць звесткі з актаў касцельных візітацый. Паўторнае зацвярджэнне дзесяціны адбылося ў 1793 г. і расклад сум застаўся нязменным [7].

Такім чынам, разгледзеўшы расклад касцельнай дзесяціны, якая з'яўлялася традыцыйнай і старажытнай формай падаткаабкладання, можна адзначыць наступнае:

1) для Ляхавіцкай парафіі паступленні ў выглядзе дзесяціны з'яўляліся значнай часткаю ў даходах касцёла;

2) дзесяціна мела разнастайны характар: як натуральная (збожжам), так і грашовая;

3) падатак датычыўся ўсіх вёсак і двароў, якія ўваходзілі ў склад Ляхавіцкага графства, у тым ліку і тыя, якія знаходзіліся ў часовай арэндзе ў іншых асоб;

4) размер дзесяціны заставаўся нязменным доўгі час.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

Літаратура

1. Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў. – Мінск : Біблейская таварыства ў Рэспубліцы Беларусь, 2012. – 1120 с.
2. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka (LMAB). – F20. Nr. 221.
3. LMAB. – F. 20. Nr. 1793.
4. Vilniaus universiteto biblioteka (VUB). – F. 5. V. F123. NR. 31380/1.
5. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ). – Ф. 1781. Воп. 27. Спр. 213.
6. НГАБ. – Ф. 1781. Воп. 27. Спр. 223.
7. НГАБ. – Ф. 1738. Воп. 1. Спр. 1. Л. 195–200.

ный архив библиотеки МГУ имени А.А. Ку